

*Міністерство освіти і науки України
Ministry of Education, Science of Ukraine*

*Херсонський державний університет
Kherson State University*

**ПІВДЕННИЙ АРХІВ
PIVDENNIY ARKHIV**

(Збірник наукових праць. Філологічні науки)
(Collected papers on Philology)

Випуск
Issue

— LXIII

Херсон
Kherson

— 2015

"Південний архів" (Збірник наукових праць. Філологічні науки)

"Pivdenniy Arkhiv" (Collected papers on Philology)

Затверджено вченою радою Херсонського державного університету (протокол № 3 від 16 листопада 1998 р.) Approved by the academic council of Kherson State University (protocol № 3, November 16, 1998)

Рішення президії ВАК України від 22 грудня 2010 р. № 1-05/8 (бюлетень № 2, 2011 р.) HAC presidium decision, December 22, 2010, № 1-05/8 (bulletin № 2, 2011.)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, серія КВ № 7937, зареєстровано 29. 09. 2003.

Certificate on state registration of printed mass medium, series KV № 7937, registered on 29. 09. 2003.

Рекомендовано до друку вченою радою ХДУ (протокол № 13 від 26 червня 2014 р.)

Recommended for publication by the academic council of Kherson State University (protocol № 13, June, 2014)

РЕДАКТОР:

Мішуков О.В. – доктор філологічних наук, професор, заслужений діяч мистецтв України, ректор ХДУ

EDITOR DIRECTOR:

Mishukov O.V. – Doctor of Philology, Professor, Honoured Art Worker of Ukraine, President of Kherson State University

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Заступник редактора: Ільїнська Н.І. – завідувач загальноуніверситетської кафедри світової літератури і культури ХДУ, доктор філологічних наук, професор

EDITORIAL BOARD:

Assistant Director: Ilyinska N.I. – Head of World Literature and Culture Chair of Kherson State University, Doctor of Philology, Professor

Відповідальний секретар: Висоцький А.А. – кандидат філологічних наук, доцент загальноуніверситетської кафедри світової літератури і культури ХДУ

Executive secretary: Vysotskiy A.A. – Candidate of Philology, Assistant Professor of World Literature and Culture Chair of Kherson State University

Бондарева О.Є. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та методики викладання Київського педагогічного університету ім. Б.Грінченка

Bondareva O.E. – Doctor of Philology, Professor, Head of Ukrainian Literature and Methods of Teaching Chair of Kyiv Pedagogical University named after B.Grinchenko

Демецька В.В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови, декан факультету перекладознавства ХДУ

Demetska V.V. – Doctor of Philology, Professor, Head of Theory and Practise of Translation Chair, Dean of Translation Study Department of Kherson State University

Демченко А.В. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри українського літературознавства факультету філології та журналістики ХДУ

Demchenko A.V. – Candidate of Philology, Assistant Professor, Head of Ukrainian Literature Study Chair of Philology and Journalism Department of Kherson State University

Мацапура В.І. – доктор філологічних наук, професор кафедри зарубіжної літератури Полтавського національного університету ім. В.Г.Короленка

Matsapura V.I. – Doctor of Philology, Professor of Foreign Literature Chair of Poltava State Pedagogical University named after V.G. Korolenko

Нев'ярович Н.Ю. – кандидат педагогічних наук, доцент загальноуніверситетської кафедри світової літератури і культури ХДУ, заслужений учитель України

Nevyarovich N.Yu. – Candidate of Pedagogics, Assistant Professor of World Literature and Culture Chair of Kherson State University, honoured teacher of Ukraine

Рибінцев І.В. – доктор філологічних наук, професор загальноуніверситетської кафедри світової літератури і культури ХДУ

Rybintsev I.V. – Doctor of Philology, Professor of World Literature and Culture Chair of Kherson State University

Руденко Л.М. – доктор філологічних наук, професор, декан факультету іноземної філології ХДУ

Rudenko L.M. – Doctor of Philology, Professor, Dean of Foreign Languages Department of Kherson State University

Чухонцева Н.Д. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українського літературознавства факультету філології та журналістики ХДУ

Chuhontseva N.D. – Candidate of Philology, Assistant Professor of Ukrainian Literature Study Chair of Philology and Journalism Department of Kherson State University

Відповідальний за випуск – Ільїнська Н.І.

Південний архів. Філологічні науки: Збірник наукових праць. Випуск LXIII. – Херсон: ХДУ, 2015. – 136 с.

Pivdenniy Arkhiv. Philology: Collected papers. Issue LXIII. – Kherson: Kherson State University, 2015. – 136 p.

*старший викладач кафедри
української літератури
Національного педагогічного
університету
імені М.П. Драгоманова*

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ДОМІНАНТИ МАЛОЇ ПРОЗИ Д. МАРКОВИЧА

Літературний процес кінця XIX – початку XX століття розвивався в Україні несприятливих умовах. Це був час кардинальних змін у політичній, економічній, соціальній та національній сферах. Саме ці об'єктивні та суб'єктивні причини обумовили оновлення і збагачення ідейно-тематичного змісту, наполегливі пошуки художньо-стильових форм у творчості українських письменників на межі XIX–XX століть.

Панівне місце в літературі цього періоду посідала проза, яка давала широкі можливості для всебічного дослідження реалій життя. Але на відміну від попереднього етапу розвитку письменства, який характеризувався використанням великих прозових форм, представники української літератури кінця XIX – початку XX століття почали обробляти і використовувати жанри малої прози. Адже саме мала проза з її лаконічністю й оригінальною структурою найкраще відповідала вимогам часу, виказавши тим надзвичайну оперативність.

І хоча протягом усього цього періоду ще продовжували плідно працювати прозаїки так званої "старої школи" (Марко Вовчок, І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний, І. Франко та інші), почали з'являтися письменники (Т. Бордуляк, С. Васильченко, Грицько Григоренко, Н. Кобринська, М. Левицький, Л. Пахаревський, Олена Пчілка, Н. Романович-Ткаченко, Л. Яновська, Є. Ярошинська та інші), твори яких якісно відрізнялись від традиційного реалістичного письма. Це було однією з прикмет загальної тенденції оновлення художнього мислення доби, носіями якої стала "молода генерація", безпосереднім учасником якої виступ Дмитро Маркович.

У кінці XIX століття першим помітив рух новелістики і дослідив складну діалектику цього жанру І. Франко. "Коли давніша повість чи то новела – не конче натуралістична, а й загалом – усе мала ціхи більш або менше докладно локалізованої події з зав'язкою, і розв'язкою, отже, виглядала як здвигнений після правил архітекtonіки більш або менше солідний будинок, то новіша белетристика робить зовсім інше враження. З верхніх подій в її зміст входить дуже мало, описів ще менше, факти, що творять її головну тему – се звичайно внутрішні, душевні конфлікти, катастрофи" [7, с. 525].

Від 1886 року, коли в альманасі "Степ" були надруковані "Іван з Буджака", "Два платочки", "Шматок", "Омелько Каторжний", художня діяльність Д. Марковича тривала понад сорок років. Її результатом стало повне видання творів у двох томах під назвою "По степах та хуторах" (видавництво "Дзвін", 1918-1919 роки). І хоча за обсягом творча спадщина письменника відносно невелика (двадцять одне оповідання, одна драма, автобіографічні матеріали, спогади), проте вона стала вагомим внеском у розвиток української літератури. Твори Д. Марковича стояли врівні з кращими зразками народницької літератури XIX століття, але він, як й інші представники пізнього народництва, прагнув вийти за межі народницької і традиціоналістської прози.

В українському літературознавстві до вивчення творчості Д. Марковича зверталися такі науковці, як І. Денисюк, Н. Калениченко, О. Гнідан, Н. Осмак, С. Панченко та ряд інших. Проте у їхніх дослідженнях не всі аспекти були розглянуті, зокрема недостатньо уваги приділено жанровим особливостям малої прози письменника. Усе це визначає актуальність теми нашої статті, мета якої з'ясувати жанрові особливості малої прози Д. Марковича. Об'єктом дослідження стала збірка "По степах та хуторах" письменника.

Найбільш успішно митець реалізував себе як белетрист, який активно розробляв і використовував малі прозові жанри. Саме жанровий пошук був одним з основних напрямків творчої лабораторії Д. Марковича.

Переважна більшість його творів митця з жанрового погляду досить однорідна – це новели, хоча при детальнішому дослідженні відзначаємо структурні різновиди малої прози. Традиційні жанри під пером Д. Марковича, як і інших письменників-новелістів означуваного періоду, стають гнучкими, виявляючи нові можливості.

Так, наприклад, були значно розширені жанрові обрії оповідання: "дрібне", або "буденне" оповідання, яке тяжіє до фрагментарної прози і настрійності, і зображенням переважно однієї ситуації, випадку, фрагменту з життя ("Два платочки"); "різдвяне" оповідання, побудоване на контрасті переходу від святкової до буденної сторінки життя ("На Свят-вечір" ("Різдвяне оповідання")); сатиричне оповідання, у якому відчувається тяжіння до нової соціально-психологічної манери сатиричного зображення дійсності ("Сюрприз", "Він присягав"); тип оповідання - відкритої форми, жанрова природа якого передбачає лише окреслення проблем, які з розв'язкою твору не зникають, а спонукають читача до роздумів ("Весна", "Бразиліани").

Широко представлені у творчості Д. Марковича зразки фрагментарної прози: нарис, який виступав продовженням і вдосконаленням сповідальної манери повіствування ("Final" ("Лист до приятелів та всіх земляків"), "Мої гріхи", "Мій сон"); спогади, основу яких складають автобіографічні матеріали самого письменника ("З давно минулого" (спогади судового слідчого), "Життя одної людини"); малюнок, де за зовнішньою оболонкою іронії автор передає драматизм події ("Бунт" ("З життя 1907 року")); образок, який відзначається концентрацією дії в часі і просторі, лаконічністю, стислістю оповіді, вагомим струменем ліризму і настроєвості ("У найми" ("Образок з життя Дніпровського повіту 1887-1888 року"), "Шматок", "На Вовчому хуторі"); потік свідомості, де відбувся синтез "старої" подвійності з "новітньою" фрагментарністю ("Невдалиця"); ліро-психологічна новела-акція, якій притаманний ситуаційний поворот зовнішніх подій ("Іван з Буджака").

Дослідниками неодноразово відзначалась майстерність Д. Марковича – пейзажиста, зокрема його "знання степу" згідно з творчими задумами автора "мистецькі малюнки степу" фігурують у багатьох творах. Наприклад, малюнок степу після стихійного лиха стає символом вічності життя і знецінення людини в ньому: *"...вітру, дощу і холоду неначе й не було. Од красного проміння усе стало світліше, веселіше: степ не жовтий, а золотий-золотий, здавався"* [6, с. 65]. Д. Маркович часто вдається до розлогого опису краси степу, як от у новелі "У найми": *"Нема краю широкому, вільному степу! Простягся він рівний-рівний від кучугурів дніпрових аж до самого Сиваша, уперся в його, став наче на годину, а далі перекинувся через Сиваш, задавив його своєю величезною рівнотою і простягся вже вільно далі й далі, зачепив річечки Молочну, Дін і пропав десь... Коло самого моря лежить він, неначе залицяється з ним...Тільки Сиваш своєю важкою, сивою, як мертве око, хвилию лижже жовтий і попелястий берег", до опису посухи степу "Вітер зв'ялив і засушив кожен стеблинку. Травиця головоньку схилила додолу, пожовкла і вмерла навіки... По жовтій землі розкинулось село, як у пісні кажуть: стоїть невесело. Хатки маленькі, з глини складені, повітки і сараї теж глиняні. І все те жовте-прежовте: і хатки, й земля, і небо – все жовте..."* [6, с. 84] чи засніженого степу, посеред якого пробиваються крізь бурю самотні постаті знедолених: *"Зірветься він (вітер – В. А.) звірюкою лютою відклявся зверху, вдариться об землю й вихватить велику купу снігу...Другий стовп навіжений летить, забиває дух, сліпить очі, ножем гострим ріже обличчя... А хуртовина в'ється, гуде, висе, як люта звірюка..."* [6, с. 95].

Образ степу під пером письменника набуває подекуди філософічного наповнення: *"...від чудових степових голосів, від якогось незрозумілого шепотіння...спочатку чоловік торопіє, йому робиться страшно, бо він очевидячки бачить, який він без міри малий проти цього простору бачить своє безсилля; а далі отой широкий без краю степ, отой простір*

безмірний наverts чоловіка до думки про світову безкрайсть, про волю: око його мимохить зупиняється на глибокій блакиті неба, і він починає думати вже про небо, про його неомірність, починає мислити про бога, і спокійна, але глибока віра панує в його серці..." [6, с. 73].

Наведені приклади переконують у тому, що в художній прозі Д.Марковича наявні деякі риси реалізму XIX століття, але водночас цей майстер слова тяжів до фрагментарної оповіді, настроєвості, зображення переважно однієї ситуації чи випадку, отже, наближався до представників модернізму.

Показовим є те, що вже в ранніх творах письменника проявилась особливість його творчої манери – уміння тримати читача в напрузі, вражати особливою емоційною настроєвистію, "лихою правдою" про життя людей по степах і хуторах Південної України. Слід особливо відзначити, що Д. Маркович належить до засновників у нашій літературі такого жанрового різновиду, як "кримінальне" оповідання. Власне, до цього генотипу належать більшість творів його збірки "По степах та хуторах". За окремими буденними епізодами, випадками проступає в автора сприймання життя *як* цілісності, синтезування конкретного в загальному.

Отже, одним із основних джерел розбудови системи жанрів малої прози Д. Марковича був постійний пошук шляхів збагачення й оновлення творчої манери на вістрі умонастроїв художнього мислення свого часу. Доробок цього письменника потребує подальшого ґрунтовного дослідження у зазначеному аспекті.

Література:

1. Гнідан О. Історія української літератури 70-90-х рр. XIX ст.: у 2 т. / О. Гнідан та ін. – К.: Логос, 1999. – Т.1. – 613 с.
2. Денисюк І. Розвиток української малої прози XIX – початку XX ст. / І. Денисюк. – Львів: Академічний експрес, 1999. – 277 с.
3. Засенко О. Треба жити по-новому, люблячи людей... / О. Засенко // Маркович Д. По степах та хуторах. Оповідання. Драма. Спогади. – К.: Дніпро, 1991. – С.5 - 41.
4. Індивідуальні стилі українських письменників XIX – початку XX століття: зб. наук. праць. – К.: Наукова думка, 1987. – 309 с.
5. Калениченко Н. Українська література кінця XIX – початку XX ст. Напрями, течії / Н. Калениченко. – К.: Наукова думка, 1983. – 315 с.
6. Маркович Д. По степах та хуторах. Оповідання. Драма. Спогади / Д. Маркович. – К.: Дніпро, 1991. – 541 с.
7. Франко І. З останніх десятиліть XIX ст. // Зібрання творів: у 50 т. / І. Франко. – К.: Наукова думка, 1976 – 1986. – Т.41. – С. 326 - 398.

Анотація

В. АЛЕКСАНДРЕНКО. ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ДОМІНАНТИ МАЛОЇ ПРОЗИ Д. МАРКОВИЧА

У статті розглядаються жанрові особливості малої прози Д. Марковича. Зокрема, дослідниця виділяє такі жанри і жанрові різновиди, як новела, "дрібне", або "буденне" оповідання, фрагменти з життя, "різдвяне оповідання", сатиричне оповідання, спогади, малюнок тощо.

Ключові слова: проза, жанр, стиль, оповідання.

Аннотация

В. АЛЕКСАНДРЕНКО. ЖАНРОВО-СТИЛЕВЫЕ ДОМИНАНТЫ МАЛОЙ ПРОЗЫ Д. МАРКОВИЧА

В статье рассматриваются жанровые особенности малой прозы Д.Марковича. В частности, исследовательница выделяет такие жанры и жанровые разновидности, как:

новелла, "мелкий", или "будничный" рассказ, фрагменты из жизни, "рождественский рассказ", сатирический рассказ, воспоминания, рисунок и т. д.

Ключевые слова: проза, жанр, стиль, рассказ.

Summary

V. ALEKSANDRENKO. GENRE AND STYLE DOMINANTS OF SHORT FICTION BY D. MARKOVYCH

The article regards the features of the genre short fiction by D. Markovych. In particular, the researcher allocates such genres as: short story, "small" or "everyday" story, fragments of life, "Christmas" story, satirical story, memoirs, picture etc.

Key words: prose, genre, style, story.